

Timo Ojala

Teleologinen tulkinta ja oikeusperiaatteiden punninta rikostunnusmerkistön tulkinnassa

1. Johdanto

1.1. Laillisuusperiaatteen pääsisältö

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ilmenee perustuslain 8 §:stä ja rikoslain 3 luvun 1 §:stä. Lisäksi laillisuusperiaate ilmenee Suomea sitovista Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (EIS) 7 artiklasta sekä kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 15 artiklasta. Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perustella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa myöskään tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä laissa on säädetty. Rikoslain yleisen osan säännöksen mukaan rikokseen syylliseksi saadaan katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi, ja rangaistuksen sekä muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin.

Perustuslaissa ja nyttemmin myös rikoslaissa säädetyn laillisuusperiaatteen sisältö on saanut vakiintuneen tulkinnan.¹ Siihen katsotaan kuuluvan vaatimus rikoksina rangaistavien tekojen määrittelemisestä laissa, taannehtivan rikoslain kielto, rikoslain analogisen soveltamisen kielto, vaatimus rikoksesta seuraavien rangaistusten määrittelemisestä laissa, tekohetkellä säädettyä ankaramman rangaistuksen käytön kielto, vaa-

¹ Ks. kuitenkin Matikkala, Jussi: Näkökohtia rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi annetusta HE 44/2002:sta 2003 s. 227–230. Matikkala problematisoi rikoslakiin sisältyvän laillisuusperiaatesäännöksen ”nimenomaan” ilmaisua ja toteaa s. 230 loppupäätelmänään, että ”rikosoikeudellisen vastuun sääntelymme ei yllä sellaisen yksityiskohtaisuuden tasolle, että olisi oikein väittää, että meillä tuomitaan rangaistukseen vain sellaisista teoista, jotka olivat tekohetkellä laissa ”nimenomaan” säädetty rangaistaviksi.”

Myös Lahti on vastustanut ”nimenomaan”-sanana lisäämistä laillisuusperiaatteen sisältävän rikoslain säännökseen. Lahden mukaan valtiosääntöoikeudellisista ja oikeusturvavasyistä ei ole asianmukaista kirjoittaa perusoikeusnormia tarkentavaa säännöstä tavallisen lain tasoiseen rikoslakiin, jottei voisi nousta kysymystä näiden normien mahdollisesta ristiriidasta. Lahti, Raimo: Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisesityksen arviointia 2003 s. 148.

timus rikosoikeudellisten normien laintasoisuudesta ja vaatimus rikosoikeudellisten säännösten täsmällisyydestä.² Rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa laillisuusperiaatteen sisällöstä on pelkistetty suppeampi luettelo, joka sisältää seuraavat neljä alaperiaatetta. Lainsäätäjä ei saa säätää taannehtivaa lakia syytetyn vahingoksi eikä lainsoveltaja saa soveltaa lakia taannehtivasti syytetyn vahingoksi (taannehtivuuskielto). Lainsäätäjä ei saa säätää epätäsmällistä rangaistussäännöstä syytetyn vahingoksi (epätäsmällisyyskielto). Lainsäätäjä ei saa säätää kriminalisointia lakia alemman asteisessa säädöksessä (laintasoisuusvaatimus). Neljäntenä kieltona on, ettei lainsoveltaja saa mennä säädetyn lain ulkopuolelle syytetyn vahingoksi (praeter legem -kielto) eikä tulkita lakia analogisesti syytetyn vahingoksi (analogiakielto).³

Laillisuusperiaatteen säätävästä perustuslain 8 §:stä ja rikoslain yleisen osan säännöksestä ilmenevästä laillisuusperiaatteen sisällöstä on johdettavissa seuraava rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vähimmäisisältö. Lainsäätäjän tulee huolehtia siitä, että rangaistava käyttäytyminen on määritetty lain tasoisessa, ei taannehtivaa vaikutusta omaavassa, säännöksessä vähintäänkin sillä tarkkuudella, että siitä ilmenee rangaistavan käyttäytymisen luonnehdinta ja viittaus siihen aineelliseen säännökseen, jossa käyttäytyminen on tarkemmin määritetty. Lainsoveltajan tulee puolestaan huomioida, että syytetty voidaan tuomita vain tekohetkellä voimassa olleen rikosoikeudellisen lain tasoisen säännöksen sanamuodon mukaisesti, ei-analogisesti, tulkitun teon nojalla sellaiseen rangaistukseen, joka laissa on tekohetkellä säädetty seuraamukseksi kyseisestä teosta.

1.2. Rikostunnusmerkistön tulkinta

Rikoslain yleisten oppien uudistamista käsittelevässä hallituksen esityksessä todetaan, että laillisuusperiaate ei edellytä yksinomaan, että asiasta on säädetty lailla, vaan sen katsotaan asettavan vaatimuksia myös itse lain soveltamistavalle. Hallituksen esityk-

² HE 309/1993 s. 50 ja Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset 2001 s. 320–321.

³ Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa 1997 s. 47–48 ja Frände, Dan: Den straffrättsliga legalitetsprincipen 1989 s. 4. Frände jaottelee kiellot praeter legem -, analogia -, taannehtivuus- ja epätäsmällisyyskielloiksi. Samoin myös Lahti, Raimo: LM 1996 s. 933 ja Matikkala, Jussi: Näkökoh- tia rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi annetusta HE 44/2002:sta s. 222. Myöhemmässä tuotannossa Frände nostaa esille voimakkaammin myös laintasoisuusvaatimuksen. Ks. Frände, Dan: Brottets grundelement 1999 s. 17, jossa hän kirjoittaa ”Legalitetskraven förekommer givetsvis inom alla rättsområden. Strängast genomförs de dock inom straffrätten.” Ks. myös Utriainen, Terttu: Rikosoikeus 2000 s. 257–258.

Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen jälkeen yhdeksi keskeiseksi kielloksi on nähdäkseni noussut se, ettei kriminalisointia ole mahdollista säätää lakia alemmanasteisessa säädöksessä. Tämä kielto ei ollut Fränden väitöskirjan aikaan sillä tavoin keskeinen kuin tällä hetkellä. Tämän vuoksi olen nostanut lailla säätämisen vaatimuksen yhdeksi laillisuusperiaatteen alaperiaatteenksi. Ks. myös Nuotio, Kimmo: Lainsäätäjä rikosoikeuden yleisten oppien parissa 2003 s. 243, jossa hän toteaa laki- sidonnaisuusperiaatteen saaneen viime aikoina uudenlaista merkitystä, kun se on noussut valtiosään- nön tasoiseksi vaatimukseksi.

sessä todetaan edelleen, että lainsäätäjän käsitteet vaativat aina tulkintaa, koska lainsäädännössä käytetään tyyppikäsitteitä. Soveltajan tehtävä on ratkaista, vastaako konkreettinen teko laissa mainittua tekotyyppiä.⁴ Lainkäyttäjä ei saa rikostunnusmerkistöä tulkittaessa mennä sanamuodon ulkopuolelle. Tulkinnan lähtökohtana tulee hallituksen esityksen mukaan pitää tunnusmerkistön termien yleiskielistä merkitystä. Sallittua tulkintaa olisi myös tulkinta, joka perustuu jollekin termille oikeustieteessä, lain esitöissä taikka mieluiten itse laissa vahvistettuun juridis-tekniseen merkityssisältöön.⁵

Legaliteettiperiaatteeseen kuuluva lailla säätämisen vaatimus edellyttää sitä, että lainsoveltamiskäytännössä tunnusmerkistöä tulkittaessa ei sovelleta analogiaa syytetyn vahingoksi. Analogiapäätely syytetyn eduksi on sallittua. Laillisuusperiaate sisältää näin ollen analogiakiellon muodossa erään nimenomaisen vaatimuksen sille, miten lakia tulee soveltaa.⁶ Analogiakielto voidaan määritellä myös Ignatiuksen tapaan siten, ettei mitään tekoa, jonka rangaistavuus ei käy ilmi lain selvistä sanoista tai niiden tulkinnasta, voida analogialla tehdä rangaistavaksi.⁷ Tulkinnan ja analogian välinen ero voidaan tiivistää myös Backmanin esittämin tavoin siten, että tulkinnassa normin ja tosiasioita kuvaavien lauseiden vastaavuus on semanttista. Analogiassa vastaavuus ei puolestaan ole semanttista, vaan arvoperusteista.⁸

Lähtökohtaisesti analogian ja tulkinnan välinen ero on selvästi tehtävissä. Nykyiset rikostunnusmerkistöt ovat kuitenkin muotoilultaan monin paikoin sillä tavoin yleisluontoisia, että erottelu semanttisen vastaavuuden ja arvoperusteisen rinnastettavuuden välillä voi yksittäistapauksessa olla vaikeaa. Myös yleisten oppien uudistamista käsittelevässä hallituksen esityksessä mainitut tulkintaohjeet soveltuvat vain kaikista selvimpiin tapauksiin, joissa tunnusmerkistön sanamuoto on selvä ja tulkintakäytäntö on vakiintunut. Sen sijaan vähänkään kiperämissä tapauksissa tunnusmerkistön tulkinnassa joudutaan turvautumaan myös muihin tulkintaperusteisiin kuin lainsäädännön kieliasuun.⁹

⁴ HE 44/2002 s. 34.

⁵ HE 44/2002 s. 34. Toisaalta hallituksen esityksessä nimenomaan todetaan, että vaatimus siitä, että teko on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi, tarkoittaa, että tuomioistuimien ei saa poiketa lakitekstin yleiskielen mukaisesta tai juridis-teknisestä merkityksestä päättäessään, että konkreettinen teko kuuluu säännöksen soveltamispiiriin.

⁶ Hallituksen esityksessä HE 309/1993 s. 50 yhdeksi rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen tärkeimmäksi ainesosaksi nimetään rikoslain analogisen soveltamisen kielto. Ks. myös HE 44/2002 s. 34, jossa todetaan analogiakiellon ilmenevän vaatimuksesta, jonka mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Edelleen Frände, Dan: Den straffrättsliga legalitetsprincipen 1989 s. 229, jossa hän tiivistää analogiakiellon siten, että tuomioistuimien ei saa yksittäistä tapausta ratkaistessaan mennä rikoslain säännöstä tulkittaessaan säännöksen yleiskielisen merkityksen tai juridis-teknisen merkityksen ulkopuolelle. Ks. myös Frände, Dan: Brottets grundelement 1999 s. 25–27.

⁷ Ks. Ignatius, Kaarlo: LM 1931 s. 268. Ignatius tosin itse päätyy siihen, ettei rikosoikeus tule toimeen ilman analogiaa. Ignatius s. 276. Ks. myös Honkasalo, Brynolf: Nulla poena sine lege 1937 s. 66–67 ja Alanen, Aatos: DL 1936 s. 288–295.

⁸ Backman, Eero: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, analogia ja Klami s. 27.

⁹ Ks. myös Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä 1974 s. 31, jossa Lahti toteaa, että säännösten sanamuoto (lakiteksti) ei kuitenkaan usein tarjoa riittävää pohjaa tulkinnalle, koska yleisten semanttisten havaintojen mukaan sanoilla ei ole yleispätevästi määriteltä-

Esimerkiksi Siltalan mukaan yksittäisen säädöksen tulkinta voi kiinnittyä ainakin seuraaviin tulkintaperusteisiin: 1) lainsäädännön kielellinen ilmiasu, 2) oikeudenalakohtainen systematiikka, 3) lainsäädännön historiallinen tarkoitus, 4) oikeuskäytännössä vakiintunut tulkinta, 5) oikeusperiaatteiden tilannesidonnainen koherenssi, missä lainsäädäntö luetaan parhaan mahdollisen oikeudellisen kokonaisteorian ja oikeudellisen eheyden valossa ja 6) tulkinnan ennakoitavissa olevat yhteiskunnalliset vaikutukset.¹⁰ Jatkossa tarkastelen erityisesti teleologisen tulkintaperusteen ja oikeusperiaatteiden punninnan hyödynnettävyyttä rikostunnusmerkistön tulkinnassa ja niiden käytettävyyttä rikostuomion perusteluissa.

2. Teleologinen tulkintaperuste

Teleologisella tulkintaperusteella tarkoitetaan tavoitteellista laintulkintametodia, jonka mukaan lakia on tulkittava sen tarkoituksen mukaisesti.¹¹ Teleologisessa tulkinnassa pyritään ensin selvittämään ne tavoitteet tai arvot, joita säännöksellä pyritään edistämään. Tämän jälkeen tutkitaan, miten säännöksen vaihtoehtoiset soveltamisratkaisut seurausvaikutuksineen toteuttaisivat sanottuja lainsäädännön takana olevia tavoitteita tai arvoja. Tulkintavaihtoehdoksi valitaan sitten se vaihtoehto, joka vastaa seurauksiltaan parhaiten säännöksen tavoitteita.¹²

Teleologinen tulkintaperuste on myös rikosoikeudessa yleisesti hyväksytty tulkintametodi, kun tulkinta vain pysyy lain sanamuodon puitteissa.¹³ Tässä yhteydessä onkin syytä pitää mielessä se lähtökohta, että rikosoikeudellisten säännösten tulee olla täsmällisiä, tarkkarajaisia ja mahdollisimman yksiselitteisiä. Rikoslain soveltamisen ennustettavuus edellyttää rikosoikeudelliselta säännökseltä ymmärrettäviä ja selkeitä ilmaisuja. Rikoslain yleisen osan uudistamisen yhteydessä rikoslakiin lisätyssä laillisuusperiaatteen sisältävässä säännöksessä korostetaan vielä nimenomaisesti tunnusmerkistön täsmällisyysvaatimusta. Rangaistukseen tuomitseminen ja syylliseksi katsominen on mahdollista vain, jos teko on nimenomaan laissa säädetty rangaistavaksi.¹⁴ Laillisuus-

vää, tarkkarajaista merkityssisältöä. Edelleen Lahti toteaa sivulla 33, että mitä vaikeampi jollekin kielelliselle ilmaisulle on osoittaa täsmällistä merkityssisältöä tai -sisältöjä, sitä vähemmän sen sanamuodosta tietenkin saadaan tulkinnassa johtoa.

¹⁰ Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria 2003 s. 333–334.

¹¹ Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö 1995 s. 187.

¹² Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä 1974 s. 36 ja Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Pro & contra 2003 s. 139–140.

¹³ Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa 1997 s. 57–58. Nuutila kirjoittaa, että ymmärrettiinpä rikosoikeudellinen tulkinta miten hyvänsä, tulkinnassa ei saa mennä lain sanamuodon ulkopuolelle syytetyin vahingoksi. Sanamuotoon tiukasti pitäytyvä tulkinta on rikosoikeuden alalla arvo sinänsä. Ks. myös Tapani, Jussi: Petos liikesuhteessa 2004 s. 75 ja Tapani, Jussi: DL 2005 s. 17.

¹⁴ HE 44/2002 s. 32 ja PeVL 31/2002 s. 2.

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä lakivaliokunta ehdotti myös täsmällisyysvaatimuksen nimenomaisista mainitsemista säännöksessä rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen ainesosana. Perustuslakivaliokunta katsoi tuolloin, että sanan ”nimenomaan” lisääminen säännökseen olisi ongelmallista perus-

periaatteeseen kuuluvat muut alaperiaatteet menettäisivätkin suurelta osalta merkityksensä, jos rikosoikeudelliset säännökset olisi mahdollista muotoilla hyvin väljiksi ja monimerkityksellisiksi.¹⁵ Rikosoikeudellisen järjestelmän ennakoitavuus edellyttää myös, että säännöksestä käy ilmi, onko aiottu toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa vai ei. Rikossäännöksen tulee antaa selkeä kuva kriminalisoinnin soveltamisalan ytimestä.¹⁶ Nämä rikosoikeudelliselle säännökselle asetetut vaatimukset ovat ymmärrettäviä ottaen huomioon, että rikosoikeudessa on perinteisesti korostettu mielivallan välttämistä, yhdenvertaisuutta ja ennustettavuutta.

Tämän jälkeen on kysyttävä, missä tilanteissa teleologiselle tulkintaperusteelle on käyttömahdollisuutta rikostunnusmerkistön tulkinnassa ja mitkä ovat ne vastaperiaatteet, joiden valossa teleologisen tulkintaperusteiden mukaista tulkintaratkaisua on arvioitava. Lähtökohtaisesti tunnusmerkistöjen tulisi olla niin täsmällisiä ja yksiselitteisiä, että tunnusmerkistön tulkinta olisi selvä yksin sanamuodon yleiskielisen tai juridis-tekni- sen merkityssisällön perusteella. Edellä esitetyn perusteella tähän tavoitteeseen ei ole kuitenkaan tunnusmerkistöjen laadinnassa päästy, vaan monin paikoin tunnusmerkistöt ovat entistään yleisluontoisempia. Teleologisen tulkintaperusteiden tärkein käyttöala on niissä tapauksissa, joissa sanamuodon mukaisella tulkinnalla ei ole päästy tyydyttävään ratkaisuun asiassa. Teleologisella tulkinnalla tarkoitan erityisesti yksittäisen säännöksen taustalla olevia tavoitteita ja yksittäisen säännöksen tarkoitusta. Toiseksi teleologisella tulkinnalla voidaan tarkoittaa yksittäisen tunnusmerkistön tulkintaa koko rikosoikeuden tarkoituksien ja tavoitteiden näkökulmasta. Näin ollen teleologisen tulkintaperusteiden mukaista lopputulosta ei ole mielekästä arvioida yksin sillä perusteella, onko tulkinta pysynyt lain sanamuodon puitteissa vai ei. Tämän lisäksi teleologisen tulkinnan mukaista lopputulosta tulee ennen kaikkea arvioida siitä näkökulmasta, miten yhdenvertainen ja ennustettava ratkaisu on.

3. Oikeusperiaatteet ja niiden punninta

Siltalan toteamalla tavalla oikeusperiaatteet ovat tilannesidonnaisia, yhteiskunnallisten arvojen tai tavoitteiden kanssa erottamattomasti yhteen kietoutuneita oikeudellisia tulkinta- ja ratkaisuperusteita. Oikeusperiaatteita ei ole mahdollista tunnistaa formaalin tunnistamissäännön avulla eikä oikeusperiaatteen ratkaisuarvoa ole mahdollista enna-

oikeusrajoituksilta vaadittavan täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta. Perustuslakivaliokunta totesi, että ilman lakivaliokunnan ehdottamaa lisäystäkin täsmällisyysvaatimus on rikosoikeudellisen legaliteettiperiaatteen oleellinen osa. Ks. PeVM 25/1994 s. 8 ja LaVL 5/1994 s. 4.

Lainvalmistelussa pyritään luonnollisesti siihen, että kaikki säädösehdotukset olisivat ymmärrettäviä, täsmällisiä ja johdonmukaisia. Ks. Niemivuo, Matti: Kansallinen lainvalmistelu 2002 s. 96–97.

¹⁵ Frände, Dan: *Brottets grundelement* 1999 s. 22–23, Heinonen, Olavi: *Rikosoikeus* 2002 s. 75, Koskinen, Pekka: *Johdatus rikosoikeuteen* 2001 s. 27, Nuutila, Ari-Matti: *Rikoslain yleinen osa* 1997 s. 66–67, Pellonpää, Matti: *Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate* 1999 s. 291–292.

¹⁶ PeVM 25/1994 s. 25, HE 309/1993 s. 29–30 ja Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeuksien rajoitus-edellytykset* 2001 s. 116.

kolta määrittää. Oikeusperiaatteen oikeudellisen ratkaisuarvon määrittämiseksi sen taustalla olevia yhteiskunnallisia arvoja tai tavoitteita tulee punnita ja tasapainottaa suhteessa toisten asian kannalta merkityksellisten oikeusperiaatteiden vastaaviin yhteiskunnallisiin tausta-arvoihin.¹⁷

Kuten edellä olen todennut teleologisen tulkinnan osalta, että sen käyttöala koskee vain niin sanottuja ”kiperiä” tapauksia, joissa sanamuodon mukaisella tulkinnalla ei ole päästy hyväksyttävään lopputulokseen, sama koskee myös oikeusperiaatteiden punnintaa. Ratkaisutilanteet, jotka edellyttävät oikeusperiaatteiden punnintaa, ovat lähtökohtaisesti vaikeita soveltamistilanteita. Myös Frände toteaa, että todella kiperät jutut eivät ratkea lain esitöiden tai oikeuskäytännön avulla ja että lakitekstin merkitys tulee määrittää taustalla olevien periaatteiden avulla. Painavin periaate määrää tulkinnan tuloksen.¹⁸ Seuraavassa tarkastelen muutamia oikeustapauksia ja ratkaisujen perusteluissa käytettyjä tulkintaperusteita.

4. Teleologinen tulkintaperuste ja oikeusperiaatteet eräiden oikeustapausten valossa

Rakentamisrikkomuksen rangaistavuuden edellytyksenä oleva syyksiluettavuuden aste

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:81 kysymys oli maankäyttö- ja rakennuslain 185 §:n 1 momentin mukaisesta rakentamisrikkomuksesta. A oli syytteen mukaan kiinteistön omistajana sallinut kahden rakennuksen pystyttämisen kiinteistölleen, vaikka rakennuksille ei ollut hankittu vaadittavaa rakennuslupaa. A:n olisi pitänyt kiinteistön omistajana varmistua siitä, että rakennetuille rakennuksille oli hankittu vaadittavat luvat. Maankäyttö- ja rakennuslain 185 §:n 1 momentin mukaan joka ilman tässä laissa edellytettyä lupaa tai ilmoitusta aloittaa rakentamisen tai ryhtyy muuhun toimenpiteeseen vastoin tätä lakia tai sen nojalla annettuja määräyksiä taikka muutoin laiminlyö hänelle näissä säädetty tai määrätty rakentamista tai ympäristön hoitoa koskevat velvollisuutensa, on tuomittava rakentamisrikkomuksesta sakkoon.

Kysymys koski sitä, oliko rakentamisrikkomus rangaistava myös tuottamuksellisenä. Rikoslain 3 luvun 5 §:n 2 ja 3 momenttien mukaan rikoslain ulkopuoliset kriminalisoinnit ovat ainoastaan tahallisia rangaistavia, jos rangaistukseksi on säädetty enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta tai rangaistussäännös on annettu yleisten oppien uudistamisen voimaantulon eli 1.1.2004 jälkeen eikä tunnusmerkistössä ole toisin säädetty. Ennen 1.1.2004 säädettyjen rikoslain ulkopuolisten kriminalisointien kohdalla, joiden enimmäisrangaistus on kuusi kuukautta vankeutta, noudatetaan tulkintaohjetta, jonka mukaan tuottamusvastuu voidaan perustaa yksittäistapauksessa säännöksen tai lain-

¹⁷ Siltala, Raimo: Oikeudellinen tulkintateoria 2004 s. 491.

¹⁸ Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus 2005 s. 54.

säättäjän tarkoitukseen. Asia tulee näissäkin tilanteissa ratkaista hallituksen esityksen mukaan tapauskohtaisesti ottaen huomioon säännösten yhteys, tarkoitus ja tehtävä.¹⁹

Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan siihen, että rakentamisrikkomus ei ollut tuottamuksellisenä rangaistava. Ratkaisunsa kappaleessa 5 korkein oikeus toteaa, että rakentamisrikkomusta koskeva säännös oli annettu ennen 1.1.2004, joten sen kohdalla tuli edelleen tapauskohtaisesti ratkaistavaksi, oliko teko vain tahallisenä rangaistava. Kappaleessa 6 laillisuusperiaatteeseen viitaten todetaan, että rangaistussäännöstä on tulkittava suppeasti. Kappaleessa 7 todetaan, että aikaisemmin voimassa olleessa rakennuslakirikkomusta koskevassa säännöksessä oli säädetty nimenomaisesti, että rangaistavaa oli sekä tahallisenä että tuottamuksellisenä tehty teko. Uudessa 1.1.2000 voimaan tulleessa maankäyttö- ja rakennuslain rangaistussäännöksessä ei ole säädetty, että teko olisi myös huolimattomuudesta tehtynä rangaistava eikä siinä tuoda esiin muullakaan tavalla, että teko olisi rangaistava myös tuottamuksellisenä. Korkein oikeus päätyi siihen, että huolimatta siitä, mitä maankäyttö- ja rakennuslakia koskevassa hallituksen esityksessä asiasta on sanottu, uutta säännöstä ei voida tulkita vastaajan vahingoksi niin, että teko olisi edelleen myös tuottamuksellisenä rangaistava.

Rikoslain yleisten oppien uudistamista käsitelleen hallituksen esityksen mukaan tuottamuvastuu voidaan perustaa yksittäistapauksessa säännöksen tai lainsäätäjän tarkoitukseen. Asia tulee näissäkin tilanteissa ratkaista hallituksen esityksen mukaan tapauskohtaisesti ottaen huomioon säännösten yhteys, tarkoitus ja tehtävä.²⁰ Korkein oikeus ratkaisi asian yksinomaan laillisuusperiaatteeseen viittaamalla ja toteamalla, että rangaistussäännöstä on tulkittava suppeasti. Korkein oikeus ei antanut lainsäätäjän tarkoitukselle asian ratkaisemisen kannalta merkitystä, vaikka maankäyttö- ja rakennuslakia koskevassa hallituksen esityksessä todettiin, että rangaistussäännökset olisivat aikaisemman rakennuslaissa säädetyn rakennuslakirikkomuksen mukaisia.²¹

Laillisuusperiaate sisältää edellä mainitun ratkaisun näkökulmasta ainakin seuraavat relevantit keskeiset periaatteet, joilla ratkaisua voidaan perustella. Ensinnäkin rikosoikeudellisen järjestelmän ennakoitavuus edellyttää myös, että säännöksestä käy ilmi, onko aiottu toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa vai ei. Tämä näkökohta puoltaa sitä, että tuottamuksellista tekomuotoa ei katsottu edellä selostetussa korkeimman oikeuden ratkaisussa rangaistavaksi. Korkein oikeus hyväksyi luonnollisesti rikoslain yleisen osan säännöksen siitä, että rangaistusvastuu voidaan ennen 1.1.2004 säädetyn kriminalisoinnin osalta perustaa tuottamukseen, vaikka tätä ei olisi tunnusmerkistössä mainittu ja enimmäisrangaistus on korkeintaan kuusi kuukautta vankeutta. Korkeimman oikeuden ratkaisu perustuu ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslain rangaistus-säännöksen tulkintaan.

Toiseksi jo yleiset perusoikeuksien rajoitusedellytykset vaativat, että myös perusoikeuksia rajoittavien säännösten tulee olla täsmällisiä ja tarkkoja. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista eikä rajoitusten määrittelyä ole mahdollista jät-

¹⁹ HE 44/2002 s. 71.

²⁰ HE 44/2002 s. 71.

²¹ HE 101/1998 s. 119.

tää alemmanasteisen normin antajan tai lain soveltajan harkintaan. Myös tämä näkökohta puoltaa sitä, että tuottamuksellista tekemuotoa ei katsottu edellä selostetussa Korkeimman oikeuden ratkaisussa rangaistavaksi. Tästä näkökulmasta katsottuna maankäyttö- ja rakennuslakia koskevassa hallituksen esityksessä mainittu näkökohta, että rangaistussäännökset olisivat aikaisemman rakennuslaissa säädetyn rakennuslakirikkomuksen mukaisia, jäi ainoastaan kevyeksi argumentiksi sen puolesta, että myös tuottamuksellinen teko olisi rangaistava. Korkeimman oikeuden käyttämä suppean tulkinnan oppi on palautettavissa ainakin osittain laillisuusperiaatteen taustalla olevaan ennakoitavuuden vaatimukseen. Mitä suppeammin tunnusmerkistöä sanamuotoa tulkitaan, sitä ennustettavampi tulkinnan lopputulos on. Kysymyksessä olevassa tapauksessa lopputuloksen ennustettavuutta painottava tulkinta oli vahvempi kuin säännöksen tavoitteisiin pohjautuva tulkinta, jonka mukaan myös sellainen lopputulos olisi ollut mahdollinen, että tuottamuksellinen teko olisi katsottu rangaistavaksi, kuten hovioikeus oli tehnytkin.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että viimeaikaisessa rikosoikeuskehityksessä kriminalisointiperiaatteet sekä ihmis- ja perusoikeuslähtöiset argumentit ovat saaneet yhä konkreettisemmän merkityksen abstraktien lakien soveltamistilanteissa tulkintaa ohjaavina tulkintasääntöinä. Perusoikeuslähtöistä argumentaatiota on katsottu voivan käyttää tulkintaa ohjaavina apuvälineinä muun muassa tunnusmerkistön mukaisuutta arvioitaessa.²² Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:81 laillisuusperiaatteen keskeiset arvot, kuten oikeusturva, oikeusvarmuus ja ennustettavuus ovat ohjanneet ratkaisua varmasti suuremmassa määrin kuin ratkaisun perusteluista ilmenee.

Oikeudenkäynnin keston vaikutus teon rangaistavuuteen

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2004:58 kysymys oli vuonna 1998 Ruotsista Suomeen tuodun auton autoveron määrään liittyvistä epäselvyyksistä ja oikeudenkäynnin keston vaikutuksesta tekijän rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tapauksen faktat olivat pääpiirteissään seuraavat. A oli tuonut huhtikuussa 1998 Ruotsista Suomeen tullaamatta Ruotsista ostamansa ja siellä rekisteröidyn henkilöauton ja käyttänyt sitä Suomessa liikenteessä, vaikka A asui vakituisesti Suomessa. A oli aiheuttanut menettelyllään autoveron ja arvonlisäveron määräämättä jäämisen.

Käräjäoikeus luki A:n syyksi veropetoksen. Hovioikeus hylkäsi syytteen seuraavilla perusteilla. A:ta vastaan oli nostettu syyte veropetoksesta lähes neljä vuotta sitten. Syytteen perusteena oleva piiritullikamarin 27.11.1998 antama autoveropäätös oli todennäköisesti Euroopan yhteisön perustamissopimuksen vastainen. Tästäkään huolimatta virallisen syyttäjän syytteen keskeisenä tunnusmerkistötekijänä olevaa veron määrää ei ollut vielä lokakuussa 2002 määritetty. A:ta vastaan ajettu rikosasia ei ollut

²² Mäkelä, Kaisa: Talouselämän rikokset, rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka 2001 s. 98. Myös Tapani toteaa, että rikossäännösten taustalla on erilaisia intressejä, jotka on perustuslaissa arvotettu perusoikeuksiksi. Ks. Tapani, Jussi: DL 2005 s. 18.

tullut käsitellyksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämässä kohtuullisessa ajassa ja hovioikeus hylkäsi syytteen. Korkein oikeus totesi oikeudenkäynnin keston osalta muun muassa, että rikoslain 8 luvun 1 ja 5 §:t sisältävät säännökset siitä, minkä ajan kuluessa rikoksesta ei saa enää tuomita rangaistusta. Vanhentumissäännökset perustuvat tarkoituksenmukaisuus- ja oikeudenmukaisuus- sekä oikeusturvasyihin. Säännösten taustalla on muun muassa ajatus, jonka mukaan kovin myöhään tapahtuva puuttuminen rikoksentehtäjän elämään olisi paitsi tarkoituksetonta järjestelmän kannalta myös kohtuutonta tekijää itseään kohtaan.

Korkein oikeus toteaa, että rikoslain 8 luvun 5 §:ssä on säännös siitä, minkä ajan kuluttua veropetoksesta ei saa tuomita enää rangaistusta. Rikoslain 6 luvun nojalla ajan kuluminen on mahdollista ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa ja rangaistuslajin valinnassa. Suomen lainsäädäntöön ei sitä vastoin sisälly säännöstä, jonka nojalla syyte voitaisiin hylätä sillä perusteella, että oikeudenkäynti on kestänyt kohtuuttoman kauan. Lähtökohtaisesti syytetä ei voida hylätä pelkästään sen perusteella, että asiaa ei ole saatu käsiteltyä tuomioistuimessa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämässä kohtuullisessa ajassa. Korkein oikeus luki A:n syyksi veropetoksen.

Tapauksessa oli siis olennaisena kysymyksenä, voitiinko syyte hylätä tarkoituksenmukaisuus-, oikeudenmukaisuus- ja oikeusturvasyillä, vaikka sinänsä ehdottomat rikoslain 8 luvun 1 ja 5 §:n vanhentumisajat eivät olleet kuluneet umpeen. Veropetoksen enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, joten rangaistusta ei saa rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan tuomita, ellei syytetä ole nostettu viidessä vuodessa rikoksen tekopäivästä. Saman luvun 5 §:n mukaan mistään rikoksesta ei saa tuomita rangaistusta 15 vuoden kuluttua rikoksen tekopäivästä, jos rikoksesta säädetty kovin rangaistus on vapausrangaistusta enintään kaksi vuotta. Nämä ehdottomat määräajat eivät olleet kuluneet umpeen eikä säännöksissä ollut säädetty mahdollisuutta poiketa ehdottomista määräajoista. Hovioikeus oli erityisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen turvautuen hylännyt syytteen. Korkein oikeus puolestaan katsoi, että ehdottomista vanhentumista koskevista määräajoista ei voitu poiketa oikeusperiaatteen avulla. Tällainen ratkaisu olisi ollut myös vastoin yhdenvertaisuusperiaatetta ja ennustettavuuden vaatimusta. Tapauksesta ilmenee mielestäni konkreettisesti tavalla, että sanamuodoltaan selviä säännöksiä tulkittaessa teleologisella tulkintaperusteella tai oikeusperiaatteiden punnilla ei ole juurikaan käyttöalaa, koska tulkinta on selvä jo sanamuodon perusteella. Tällöin poikkeaminen sanamuodon mukaisesta tulkinnallisesta lopputuloksesta heikentää merkittävästi tulkinnan ennustettavuutta ja lainsoveltaminen alkaa muistuttaa enemmän lainsäätäjän toimintaa kuin tulkintaa.²³

Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 28.10.2004 nro 4256 oli puolestaan kysymys siitä, tuleeko rikoslain 8 luvun 5 §:n säännös siitä, minkä jälkeen rangaistusta ei saa tuomita ottaa huomioon valitusasian ollessa vireillä hovioikeudessa. Hovioikeus totesi

²³ Ks. myös Hautamäki, Veli-Pekka: JFT 2004 s. 137, jossa hän toteaa muun muassa, että teleologinen tulkintaperuste tulee sovellettavaksi vasta, kun huolellisesti harkiten tulkinnallista ongelmaa ei ole mahdollista ratkaista muilla keinoin.

perusteluissaan, että A oli 26.6.1989 ollut henkilökohtaisesti läsnä Helsingin raastuvanoikeuden istunnossa, jolloin häntä vastaan oli esitetty syytteet jatketusta petoksesta 9.2. – 15.3.1989, kolmesta pahoinpitelystä ja ryöstöstä 10.6.1989. Tämän jälkeen asia oli raastuvanoikeuden 26.3.1990 pidetyssä istunnossa jätetty A:n osalta uuden ilmoituksen varaan. Hovioikeus totesi, että rangaistukseen tuomitseminen on tällaisessakin tilanteessa mahdollista aina siihen saakka, kun rikoslain 8 luvun 5 §:ssä säädetty ehdoton vanhentumisaika on kulunut umpeen. Tämä aika ei ollut kulunut umpeen käräjäoikeuden antaessa tuomionsa 5.6.2003, mutta aika oli kulunut umpeen osan tekojen osalta 15.3.2004 ja loppujen tekojen osalta 10.6.2004 asian ollessa vireillä hovioikeudessa.

Rikoslain 8 luvun 5 §:n mukaan jos rikoksesta säädetty kovin rangaistus on vapausrangaistusta enintään kaksi vuotta, virantoimituksesta erottaminen tai sakkoa, rangaistusta ei saa tuomita viidentoista vuoden kuluttua 3 §:ssä mainitusta päivästä. Saman luvun 3 §:n mukaan vanhentumista koskevat ajat lasketaan rikoksen tekopäivästä. Hovioikeus selosti oikeuskirjallisuuteen viitaten vanhentumissäännösten tarkoitusta ja katsoi näiden säännösten tarkoituksen vastaista olevan, jos rikoksesta sen jälkeen kun sen vanhentuminen on kerran katkaistu, olisi mahdollisuus tuomita rangaistus vielä kuinka pitkän ajan kuluttua tahansa. Tämän estämiseksi rikoslain 8 luvun 5 §:ssä on säännös ehdottomista aikarajoista, joiden jälkeen rangaistusta ei saa enää tuomita. Ehdottomat aikarajat katkaisevat mahdollisuuden tuomita rangaistus, vaikka syyte rikoksesta olisi jo vireillä. Hovioikeus totesi edelleen, että oikeuskirjallisuuden mukaan säännöstä tulee tulkita niin, että aikarajat tulee ottaa huomioon myös muutoksenhakuasteessa. Tämän mukaisesti, jos alioikeus on tuominnut syytetyn rangaistukseen ennen määräajan päättymistä, mutta määräaika ehtii kulua umpeen ennen asian ratkaisemista hovioikeudessa, hovioikeuden olisi katsottava juttu vanhentuneeksi.

Edellä mainitun oikeuskirjallisuuden ja hallituksen esityksen mainintojen perusteella hovioikeus totesi, että rikoslain 8 luvun 5 §:n mukainen rangaistuksen tuomitsemisen estävä ehdoton määräaika tulee ottaa huomioon hovioikeudessa. Käräjäoikeuden A:n syyksilukeman petoksen tekoaika on 9.2. – 15.3.1989 ja kolmen pahoinpitelyn sekä yhden lievän pahoinpitelyn tekoajat ovat 10.6.1989. Näistä teoista säädetty kovin rangaistus on enintään kaksi vuotta vankeutta, joten teoista ei saa tuomita rangaistukseen petoksen osalta 15.3.2004 ja loppujen tekojen osalta 10.6.2004 tai sen jälkeen. Näin ollen hovioikeus hylkäsi A:ta vastaan nostetut syytteet petoksesta 9.2. – 15.3.1989, kolmesta pahoinpitelystä 10.6.1989 ja yhdestä lievästä pahoinpitelystä 10.6.1989 rikoslain 8 luvun 5 §:n nojalla vanhentuneina.

Hovioikeus tulkitsi ratkaisun antohetkellä voimassa ollutta rikoslain 8 luvun 5 §:ää teleologisesti. Sanamuodon mukainen tulkinta ei johda automaattisesti siihen, että säännös tulisi ottaa huomioon myös muutoksenhakuasteessa. Huomioon ottaen säännöksen taustalla olevat tarkoituksenmukaisuus-, oikeudenmukaisuus- ja oikeusturvasyt hovioikeus päätyi siihen, että säännös tulee ottaa huomioon myös muutoksenhakuasteessa. Myös varmuus oikeustilasta puoltaa hovioikeuden ratkaisun mukaista tulkintaa. Edelleen yhdenvertaisuusargumentti puoltaa hovioikeuden lopputuloksen mukaista ratkaisua, koska lähtökohtaisesti syytetyn tulisi olla samassa asemassa hovioikeudessa riippumatta siitä, oliko hänen syytteensä alioikeudessa hylätty vai ei.

Uudessa 1.1.2006 voimaan tulevassa rikoslain 8 luvun 6 §:n 3 momentissa (297/2003) tilannetta on tämän suhteen selvennetty. Tämän uuden säännöksen mukaan tuomittu rangaistus raukeaa, jos sitä koskeva tuomio ei ole tullut täytäntöönpanokelpoiseksi ennen absoluuttisen määräajan päättymistä. Uutta rikoslain 8 lukua koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että syytteen nostamista koskeva vanhentumisaika on katkenut tilanteissa, joissa rikoksesta on nostettu tuomioistuimessa syyte, mutta asia jätetään syytetytyn poissaolon vuoksi uuden ilmoituksen varaan. Jos rikoslain 8 lukuun ei säädettäisi erikseen rangaistuksen tuomitsemisen estäviä vanhentumisaikoja, uuden ilmoituksen varaan jäänyt juttu voisi jäädä avoimeksi niin pitkäksi aikaa kuin syytetty saadaan oikeudessa vastaamaan. Varmuus oikeustilasta edellyttää, että tällainen tilanne ei voi jatkua kuinka pitkään tahansa. Tämän vuoksi tarvitaan rangaistuksen tuomitsemisen estävät vanhentumisajat.²⁴ Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että nykyisin voimassa olevassa säännöksessä ei ole säädelty sitä, mikä merkitys muutoksenhaulla on rangaistuksen tuomitsemisen estävää määräaika laskettaessa. Sääntely on sen vuoksi tarpeen.²⁵

Muinaismuistolain mukaisen ilmoitusvelvollisuuden sisältö

Asiassa oli hovioikeuden ratkaisusta 13.1.2005 nro 105 ilmenevällä tavalla kysymys siitä, oliko sukeltaja A muinaismuistolain 20 §:n 3 momentin (295/1963) edellyttämien tavoin löytänyt hyllyn, jotta hänellä ylipäätään olisi ollut velvollisuus ilmoittaa hyllyn löytymisestä, kun sama hylky oli jo ollut museoviraston tiedossa tunnistamattomana hylkynä. Lisäksi asiassa oli kysymys siitä, mitä tietoja museovirastolle tehtävän ilmoituksen tulee sisältää, jotta edellä mainitun lainkohdan mukainen ilmoitusvelvollisuus tulee täytetyksi.

Tekoaikana voimassa olleen muinaismuistolain 20 §:n 3 momentin (295/1963) mukaan joka löytää edellä tässä pykälässä tarkoitetun hyllyn tai esineen, ilmoittakoon siitä viipymättä museovirastolle. Muinaismuistolain 20 §:n 1 momentin perusteella kysymyksessä tulee olla sellaisen hyllyn, jonka voidaan olettaa vähintään sadan vuoden vanhaksi. Seuraavaksi hovioikeus totesi, että muinaismuistolakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 100/1962 vp) ei ole selostettu tarkemmin ilmoitusvelvollisuuden sisältöä. Myöskään muinaismuistolain 20 §:n muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 80/2002 vp) ei selosteta ilmoitusmenettelyn sisältöä. Löytää-sanaa ja ilmoittaa-sanaa käytetään lainsäädännössä useissa erilaisissa yhteyksissä eikä niillä ole mitään omaa vakiintunutta juridis-teknistä sisältöä. Näin ollen kyseisten sanojen tulkintaa on johdettava sanojen yleiskielisistä merkityksistä ja siitä, mikä on muinaismuistolain mukaisen ilmoitusmenettelyn tarkoitus.

Museoviraston tiedossa oli ennen sukeltaja A:n 12.7.2000 tekemää ilmoitustakin ollut, että syytteessä tarkoitettussa vesistöissä oli hylkyjä, joita kaikkia ei ollut kyetty

²⁴ HE 27/1999 s. 27.

²⁵ HE 27/1999 s. 28.

yksilöimään. Mitään hylkyä ei ollut kyetty yksilöimään syytteessä tarkoitetuksi B-nimisen aluksen hylkyksi. Puheena oleva hylky oli siten ollut tiedossa tunnistamattomana hylkynä. A oli etsinnän jälkeen tavattuun hylkyyn yksilöinyt sen B-nimiseksi aluksen hylkyksi.

Muinaismuistolain säännösten mukaan merestä tai vesistöstä tavatun laivan tai aluksen hylky on rauhoitettu. Museoviraston tehtävänä on valvoa rauhoitusta. Valvonnan toteuttamisen ja mahdollisten suojelutoimenpiteiden onnistumista varten on tärkeää, että museovirasto saa viipymättä tiedon hylkyyn löytymisestä. Lain tarkoittaman rauhoituksen toteuttamiseksi mahdollisesti tarvittavat kohteen tarkastus ja suojelu edellyttävät, että ilmoitus tehdään silloinkin, kun ennestään tuntemattomana tiedossa ollut hylky tavataan ja kyetään yksilöimään tietyn aluksen hylkyksi. Hovioikeus katsoi näin ollen, että A on muinaismuistolain 20 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla löytänyt B-nimisen aluksen hylkyä ja ollut velvollinen ilmoittamaan siitä museovirastolle.

Seuraavaksi tuli ratkaistavaksi, mitä ilmoittamisen tulee pitää sisällään. Tämän osalta hovioikeus totesi, että muinaismuistolain 20 §:ssä tarkoitettuna hylkyyn löytymisenä on ilmoitettava museovirastolle. Hylkyyn sijaintipaikan ilmoittaminen on koko ilmoitusvelvollisuuden olennaisin tarkoitus. Muinaismuistolain 20 §:n 3 momentin tulkinta siten, että ilmoittaminen edellyttää hylkyyn sijaintipaikan ilmoittamista, ei ylitä säännöksen sanamuotoa. Näin ollen pelkkää yksilöimätöntä ilmoitusta hylkyyn löytymisestä ei ole pidettävä muinaismuistolain 20 §:n 3 momentin näkökulmasta riittävänä ilmoituksena.

A oli jättänyt ilmoittamatta museovirastolle B-nimisen hylkyyn löytymispaikan, vaikka sen ilmoittaminen on esitetyn selvityksen mukaan ollut mahdollista. A oli rikkonut hylkyyn löytymisestä säädettyä muinaismuistolain 20 §:n 3 momentin mukaista ilmoitusvelvollisuutta ja syyllistynyt menettelyllään muinaismuistolain 25 §:n 2 momentin mukaiseen muinaismuistorikkomukseen.

Hovioikeus tulkitsi yleisluontoista muinaismuistolain säännöstä pitkälti teleologisen tulkintaperusteen avulla. Säännöksen sanamuoto ei anna juurikaan johtoa siitä, mikä on ilmoitusvelvollisuuden tarkkarajainen merkityssisältö. Vastakkaisena periaatteena on ratkaisussa ollut selvästi laillisuusperiaate, koska tulkinnan lopputulosta on peilattu hovioikeuden ratkaisussa tunnusmerkistön sanamuotoon. Näin ollen yksittäistä tunnusmerkistöä on tulkittu teleologisesti, mutta tulkinnan lopputulosta on arvioitu laillisuusperiaatteen kannalta.

5. Johtopäätöksiä

Yksittäisen tunnusmerkistön tulkinnassa tulee ensin pyrkiä säännöksen sanamuotoa tulkitsemalla antamaan tunnusmerkistölle oikea sisältö. Vasta sitten, kun säännöksen tulkinnassa näyttäisi olevan useita mahdollisia tulkintavaihtoehtoja tai sanamuodon mukainen tulkinta ei anna tyydyttäviä vastauksia tulkinnalliseen ongelmaan, tulisi tulkinnan apuvälineeksi ottaa teleologinen tulkintaperuste tai tietyissä tilanteissa myös oikeusperiaatteiden punninta. Näin ollen teleologisella tulkintaperusteella on merkittävää käyttöalaa silloin, kun säännöksen sanamuoto ei anna selvää vastausta tulkinnal-

liseen ongelmaan eli säännöksen sanamuoto ei ole selvä tai sillä on useita mahdollisia tulkinnallisia vaihtoehtoja.

Kuten Tapani on todennut teleologisuus voi merkitä tietyissä rikossäännöksissä sitä, että lain soveltamisessa tulee hakeutua mahdollisimman lähelle säännöksen soveltamisen ydinaluetta eikä hakea tunnusmerkistön sanamuodon äärimmäisiä rajoja. Toiseksi tiettyjä tunnusmerkistöjä tulee tulkita yleiskielisen merkityssisällön tai juridisteknisen-merkityssisällön mukaisesti. Kolmanneksi tiettyjä rikoslain säännöksiä tulee tulkita teleologisesti niin, että huomioon otetaan rangaistussäännösten kokonaisuus, jolloin tulkinnan lopputulos voi aluksi näyttää ylittävän yleiskielisen tai juridisteknisen merkityksen.²⁶

Yksittäisen tunnusmerkistön taustalla saattaa olla useita tavoitteita ja päämääriä, joihin säännöksellä on pyritty. Säännöksen sanamuoto saattaa yksittäisessä tapauksessa estää säännöksen tulkittamista siten, että jokin teko katsottaisiin olevan sen tavoitteiden mukaan rangaistava. Toisaalta jokin teko saattaa olla sanamuodon mukaan selvästi rangaistava, vaikka tietyt oikeusperiaatteet saattaisivat puhua sen puolesta, että teko ei olisi rangaistava. Teleologisen tulkinnan lopputulosta joudutaan arvioimaan eri oikeusperiaatteita vasten ja rikosoikeudessa erityisesti laillisuusperiaatteen eri osaperiaatteita vasten, joiden taustalla on nähtävissä yleisempänä periaatteena ennakoitavuuden periaate. Teleologinen tulkintaperuste ja oikeusperiaatteiden punninta ei ole näin ollen ainakaan rikostunnusmerkistön tulkinnassa sama asia, vaikka joskus on nähnyt muuta väitettävän.

Lähteet

- Alanen, Aatos: Lainkäyttäjän harkintavalta Saksan uudessa rikosoikeudessa. *Defensor Legis* 1936, s. 288–295.
- Backman, Eero: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, analogia ja Klami. Teoksessa: Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Helsinki 2003, s. 23–30.
- Frände, Dan: Den straffrättsliga legalitetsprincipen. Ekenäs 1989.
- Frände, Dan: *Brottets grundelement*. Helsingfors 1999.
- Frände, Dan: *Yleinen rikosoikeus*. Helsinki 2005.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp.)
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rakennuslainsäädännön uudistamiseksi (HE 101/1998 vp.)
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp.)
- Hautamäki, Veli-Pekka: Teleologisk tolkningsinställning och judiciell aktivism – några teoretiska synpunkter. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland*, 2004 s. 133–150.
- Heinonen, Olavi: Johdanto. Teoksessa: *Rikosoikeus 2. uud.p.* Helsinki 2002, s. 43–95.
- Honkasalo, Brynolf: *Nulla poena sine lege*. Helsingfors 1937.
- Ignatius, Kaarlo: Laki teon rangaistavuuden edellytyksenä (*Nullum crimen sine lege*). *Lakimies* 1931, s. 267–276.

²⁶ Tapani, Jussi: DL 2005 s. 19.

- Lahti, Raimo: Perusoikeusuudistus ja rikosoikeus. Lakimies 1996, s. 930–939.
- Koskinen, Pekka: Johdatus rikosoikeuteen. Helsinki 2001.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamisesityksen arviointia. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Helsinki 2003, s. 137–154.
- Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä. Erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Vammala 1974.
- Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (LaVL 5/1994 vp.)
- Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä 44/2002 rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (LaVM 28/2002 vp.)
- Matikkala, Jussi: Näkökohtia rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi annetusta HE 44/2002:sta. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Helsinki 2003, s. 215–230.
- Mäkelä, Kaisa: Talouselämän rikokset, rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Empiirinen ja rikosoikeusteoreettinen tutkimus rauenneista konkurseista. Saarijärvi 2001.
- Niemivuo, Matti: Kansallinen lainvalmistelu. Jyväskylä 2002.
- Nuotio, Kimmo: Lainsäätäjän rikosoikeuden yleisten oppien parissa. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu. Helsinki 2003, s. 243–270.
- Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Helsinki 1997.
- Pellonpää, Matti: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Teoksessa: Perusoikeudet. Helsinki 1999, s. 283–294.
- Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (PeVL 31/2002 vp.)
- Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM 25/1994 vp.)
- Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Vammala 2003.
- Siltala, Raimo: Oikeudellinen tulkintateoria. Vammala 2004.
- Tapani, Jussi: Omaisuuden salaaminen yksityishenkilön velkajärjestelyssä – rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen laitamilla. Defensor legis 2005, s. 15–26.
- Tapani, Jussi: Petos liikesuhteessa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Jyväskylä 2004.
- Utriainen, Terttu: Rikosoikeus 2000 s. 257–258.
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Helsinki 2001.
- Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Helsinki 1995.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Pro & contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Helsinki 2003.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus
KKO 2004:58
KKO 2004:81

Helsingin hovioikeus
HHO 28.10.2004 nro 4256
HHO 13.1.2005 nro 105

HOVIOIKEUDEN
RIKOSTUOMION
PERUSTELEMISEN
ERITYISKYSYMYKSIÄ

